

Bilaga till rapport

Stöd till ensamkommande
barn och unga – effekter,
erfarenheter och upplevelser
nr 294 (2018)

Bilaga 6 Intervjuer med representanter för ensamkommande ungdomar

Bakgrund

För att få information om hur ensamkommande unga upplever mötet med Sverige kontaktades den ideella organisationen Ung i Sverige som representerar cirka 500 afghanska ungdomar. Representanter från organisationen fick själva besluta om de ville besvara en enkät eller om de föredrog en gruppintervju utifrån samma enkätfrågor. Enkäten baserades på formuläret The HTAi Patient Group Submission Template¹. Representanterna för Ung i Sverige föredrog en gruppintervju som genomfördes våren 2018, först med två pojkar och senare med två flickor. En av pojkarna var också medlem i Ensamkommandes Förbund som drivs av ensamkommande unga från olika länder och har fyra lokalföreningar med totalt cirka 150 medlemmar. Intervjuerna fyllde två syften, dels att få ett underlag för att jämföra mot vår systematiska översikt av kvalitativ forskning, dels att säkra ett svenskt perspektiv som annars riskerade att inte komma fram i internationell forskning.

Intervjuerna utgick från de ensamkommande ungdomarnas erfarenheter i allmänhet men de beskrev också sina egna erfarenheter, vilket citaten nedan ger exempel på. De två flickorna var 13 respektive 14 år när de kom till Sverige år 2015. När de intervjuades i maj 2018 var de 16 respektive 17 år. De två pojkarna kom till Sverige när de var 15 år och var vid intervjun 18 respektive 19 år. De båda flickorna och en av pojkarna hade fått asyl i Sverige.

Flykten

Vanliga skäl till att de ensamkommande ungdomarna flytt till Europa är att de ville kunna leva i trygghet och få vara sig själva utan att behöva vara rädda för att mördas på grund av fel religion eller åsikt. Ett annat skäl som den ena intervjuade flickan nämnde var att hon riskerade tvångs gifte, något som både flickan och mamman motsatte sig.

Vi var i Turkiet några månader, fixa smugglare och så. Min familj kunde inte ta sig gränsen Turkiet – Iran. De var kvar i Iran. Jag och min granne och släkting kunde ta vägen. Det var jättejobbigt gränsen till Turkiet. Man ska gå över berget, höga berg. Det var natten, mycket folk, man kunde inte gå bredvid varandra, ta hand, hålla hand. Vi tappade varandra. Jag kunde gå till Turkiet men dom kunde inte (flicka 2).

¹ Patient and Citizen Involvement. <http://www.htai.org/interest-groups/patient-and-citizen-involvement/pcig>

Många ensamkommande ungdomar har varit med om traumatiska upplevelser under resan från hemlandet till Sverige, såsom att bevittna personer de lärt känna rånas eller mördas. Det gällde också för några av de fyra intervjuade ungdomarna. Några hade också ofrivilligt skiljts från familjemedlemmar under flykten utan att ha kunnat återse dem.

En av de intervjuade pojkarna beskrev att han anlände till Sverige under julhelgen 2015 utan att veta vilket land han hade kommit till. Som flykting är man i händerna på smugglare som inte informerar utan lämnar den ensamkommande vidare till nästa smugglare. Ibland måste flyktingen tjäna mer pengar under flykten, för att kunna köpa hjälp att komma vidare. Det gör att flykten kan ta allt mellan någon månad till flera år.

Asylprocessen

Även om flykten innebär en rad traumatiserande upplevelser så överskuggas den av den ångest som ensamkommande känner av den utdragna asylprocessen och ovissheten om att få asyl och få stanna i Sverige eller att bli utvisad. Allt handlar om att få asyl. Bland de ensamkommande förekommer suicidtankar, liksom fullbordade självmord. Man är asylsökande fram till tredje avslaget, sedan utvisas man. Det är först efter ett positivt besked som allt annat kan ske. Eftersom asylprocessen kan ta flera år ställs det övriga livet på ”paus”.

De flesta lever mellan hopp och förtvivlan. De vet inte vad som ska hända. Och samtidigt, många har förlorat sin familj på vägen eller det senaste attentatet i Afghanistan. Det påverkar (pojke 2).

Vänta intervjun ett år. Jag gjorde den två gånger. Jag hade dålig tolk, dom kunde inte tolka bra. Jag fick göra om allting. Det var jobbigt [i Afghanistan finns flera språk och dialekter] (flicka 1).

De intervjuade ansåg att advokaterna på Migrationsverket inte hade rätt kompetens och att advokaterna inte hann med sina uppdrag. Ibland bröts kontakten med dem på grund av att de ensamkommande anvisades nya boenden. Ibland handlade det om att den ensamkommande inte hade förtroende för sin gode man. Det förekom att de ensamkommande inte fick relevant information om rätten till överklagande, men också att de fick så mycket information att de blev oförmögna att ta del av den. De ansåg att inte heller tolkarna hade rätt utbildning, ibland talade de inte deras språk och ibland talade de med en annan dialekt. Handläggarna saknade

barnrättsperspektiv och kulturell förståelse för de ensamkommandes bakgrund. Som afghan har man erfarenhet av att inte lita på myndigheter. Vid möten med myndighetspersoner, såsom god man, advokat och olika handläggare (det kunde vara fler än sex personer vid varje möte) befinner man sig i en utsatt position.

Man skickades mellan myndigheterna men ingen förklarade varför. Man får en konstig bild av det svenska samhället, av att bara träffa myndighetspersoner (pojke 2).

Erfarenheter av personliga ombud i form av god man eller advokat för överklagande varierade. En intervjuad fick mycket hjälp av sin gode man. Några gode män beskrevs som mest intresserade av att tjäna pengar. Ibland var dock förutsättningarna för gode män orimliga; de kunde ha ansvar för 50–60 ungdomar.

Gode man och kontaktperson bryr sig inte så mycket. Dom jobbar inte på det sätt de ska göra. Det är svårt att träffa dem, att få tag på dem (pojke 2).

De intervjuade beskrev en känsla av rättslöshet eftersom den utdragna processen gjorde att många hann fylla 18 år innan beslut fattades. Efter 18 års ålder upphör Migrationsverkets ansvar för god man, boende och för kontakt med socialtjänsten.

Många mår psykiskt dåligt. Förr fick man veta efter 3–4 månader. Nu är det två år eller ännu mer. Man vet inte vad man ska göra. Man lär sig svenska, är duktig i skolan. Efter ett år vet man inte, kommer man att stanna? Man har så mycket hopp. Man fick svar antingen positivt eller negativt. Då kunde man välja vad man skulle göra med sitt liv (pojke 2).

Jag vet inte varför de gör så här. De försöker döda liksom, göra ont. Först avslag, hemlöshet, du har ingen kontaktperson, boende, god man, du har ingen socialtjänst, du hamnar på gatan. I skolan säger dom: du kan inte fortsätta (pojke 2)

Psykisk ohälsa

Många av de ensamkommande mår psykiskt dåligt, inklusive de intervjuade. Suicid är tio gånger vanligare bland de ensamkommande jämfört med en normalgrupp². De intervjuade menade att orsaken både är ensamhet, längtan efter den egna familjen och att se andra ensamkommande ungdomar få avslag på asylansökan och må dåligt. Genom skolan kan de få hjälp från barn- och ungdomspsykiatrien. En av de intervjuade flickorna hade fått sådan samtals hjälp medan den andra flickan hade undanbett sig stöd. När hon är ledsen ville hon vara ensam.

Många saker att man har jobbigt. Ensamhet när man längtar efter sin familj. Det som mest gör ont i mitt hjärta, det är att se många ensamkommande som flytt från Afghanistan. De har jobbigt där, de har kommit hit men fick avslag. De har väntat länge men fått avslag. Det som gör mig jätteledsen det är att vi har ingenstans att gå för de har lämnat allt bakom sig. De är helt ensamma. Jag tycker synd om oss, dom /.../ de berättar sin historia och ber om hjälp. Jag blir jätteledsen för jag kan inte hjälpa dem. De behöver advokat (flicka 2).

Många tog självmord. En klasskamrat jag kände. När jag såg på Facebook han självmord, jag blev jätteledsen. Chockad (flicka 1).

Kontakt med andra myndigheter än Migrationsverket

Ungdomarna beskrev betydelsen av ett gott bemötande vid ankomsten till Sverige. Någon som kan visa vägen in i det svenska samhället och att få känna sig välkommen. Det goda bemötandet förutsätter en förståelse för deras bakgrund och för deras upplevelser under flykten. För detta behöver personalen utbildning och veta hur de ska uppträda.

Personalen ska få utbildning. Man [har] flytt, vilka problem. Alla god man, familjehem, socialtjänst, de ska ta sitt ansvar. De ska göra, inte bara det som står på papper, att god man ska göra det här, men dom inte gör det. De har för många ungdomar, barn. De ska berätta vad dom har rätt till i Sverige, de personal som jobbar i boende, de i samhället. Kunna skapa relationer. Information, inte bara rättigheter man har, all information, även vad man kan göra (pojke 1).

² Kartläggning av självskadebeteende, suicidförsök, suicid och annan dödlighet bland ensamkommande barn och unga: <https://ki.se/cns/rapporter>

Skolan beskrevs som det viktigaste jämte frihet och demokrati. Genom skolan lär man sig svenska och om den svenska kulturen. Man får kamrater. När man lärt sig svenska ges också möjlighet att gå vidare till gymnasieutbildning. I gymnasiet kommer man oftast först i en klass för nyanlända. När man sedan fortsätter i den ordinarie gymnasieskolan så är behoven av extra stöd stora (såsom läxhjälp).

Det finns regler som är skrivna i boken men det finns massa regler som man vet inte i nya landet (pojke 2).

De intervjuade sa att de inte kände till att ensamkommande ungdomar kallades till hälsoundersökningar. I den mån det sker är det i akuta tillstånd. Flickorna upplevde att kontakten med socialtjänsten fungerat bra, att de varit snälla och hjälpsamma samt att de haft lätt att få träffa dem.

Boende

Ungdomarna menade att boendet var viktigt men behoven såg olika ut. I slutändan handlade det om de vuxna på hemmet för vård och boende (HVB) eller i familjehemmet. Ensamkommande vill att det ska vara som att bo i en familj och att man till exempel lagar mat tillsammans. Därför är det viktigt att socialtjänsten följer upp boendet. Om man kommer till ett bra familjehem så är det lättare att komma in i det svenska samhället. När man fyller 18 år erbjuder Migrationsverket ett boende, vilket kan innebära en flytt från södra till norra Sverige. Den som inte ville flytta så långt är tvungen att lösa boendet själv. Därför är många ensamkommande hemlösa och sover på gatan (våren 2018). Ett alternativ är att försöka hitta familjer som öppnar sin dörr för de ensamkommande, vilket vore en lösning för några.

Bra att komma till en svensk familj. Bra att få höra om svenska regler så att man gör rätt (pojke 1).

Det är vanligt att de ensamkommande efter några år har erfarenhet av flera typer av boenden (institution, familjehem och eget boende) och av att ha bott på flera orter. En av flickorna bodde den första natten i Sverige på en institution tillsammans med 12 pojkar. Därefter fick hon flytta till en annan institution där det också bara var killar. Personalen var snäll och försökte prata med hjälp av ordbok. Sedan placerades hon hos en svensk ensamstående

kvinnan. Kvinnan jobbade natt så flickan satt mest ensam hemma. Då hittade hon en kompis med egen bostad och fick flytta in där. Sedan ordnade socialtjänsten en plats på en institution med bara tjejer.

Mycket tjafs med personalen och tjejerna. Vi var sex tjejer. Jag var vän med två. /.../ personalen lyssnade inte på mig för att jag var ny där. Och de andra hade bott 2–3 år där. De kände varandra bra. Och samtidigt min gode man lyssnade inte på mig. Hon trodde inte på när jag säger. Det var jobbigt (flicka 1).

Integration

De intervjuade beskrev att ensamkommande som grupp är mycket motiverad till integrering och kulturell anpassning. Men få har kontakt med etniska svenskar. Vuxenkontakterna inskränks till myndighetspersoner inom Migrationsverket, socialtjänsten, skolan och så vidare.

Ensamkommande umgås främst med andra ensamkommande. En förklaring till det är att det saknas mötesplatser för att lära känna andra än ensamkommande. Att bli medlem i idrottsföreningar eller att gå på gym förutsätter pengar som ungdomarna inte har. Det är också svårt att lära känna svenska ungdomar i skolan. Både svenska och ensamkommande ungdomar är blyga inför kontakten med varandra. Man gör ingenting tillsammans. Ibland handlar det om att de ensamkommande skiljs fysiskt från svenskar, till exempel att de får gå i olika klassrum i skolan.

När ensamkommande började demonstrera mot utvisningar till Afghanistan under 2017 lärde flickorna känna flera svenska jämnåriga. Före dess umgicks de främst med de andra ensamkommande som de bodde tillsammans med. Svenska talades bara i skolan.

De [ensamkommande] har inte så mycket stöd där de bor, inget gymkort eller så. De ungdomarna sitter på något centrum till klockan 10 på natten. Sedan går de hem (pojke 2).

En utmaning är att ensamkommande ungdomar saknar sysselsättning utöver skolan. Detta har försämrats med tiden och har lett till att de flesta asylsökande ungdomarna umgås med varandra i brist på andra aktiviteter.

Situationen för ensamkommande flickor

Flickorna kände sig trygga i Sverige. De upplevde stor frihet jämfört med i hemlandet. I Afghanistan får flickor inte gå i skolan och de gifts bort vid 14–16 års ålder. En av de intervjuade flickorna berättade att när hon först kom till Sverige så pratade hon inte med killar eftersom kvinnor i Afghanistan inte får sitta i samma rum som män, än mindre tala med varandra.

Det är många tjejer som kommer till Sverige de bär inte hijab [traditionell huvudduk]. För att de väljer själva, de har aldrig fått möjlighet att bestämma eller välja själva. Sverige ger dem en frihet, trygghet (flicka 2).

För flickor kan det vara bra att komma ensamma till Sverige. Flickor som kommer med sin familj kan få det mycket svårt eftersom föräldrarna representerar gamla traditioner. De förbjuder flickor att träffa pojkar, att studera etc.

Jag är ensam i Sverige. Men andra tjejer som är med familj de har mycket svårare. Som ni vet det är föräldrar kommer från gamla traditioner, det svårt att komma överens med dagens samhälles traditioner. De tvingar tjejer att gifta bort eller att bära hijab. Det är mycket problem med tjejer som kommer hit med familj. Det är svårt ensam också (flicka 2).

Gamla traditioner lever också kvar bland ensamkommande pojkar.

Det är svårt att lägga upp bilder på Instagram, för att de tycker den tjejen är dålig. Varför ladda upp bilden för att hon vill att alla kollar henne. Det finns människor som är med gamla traditionen. Det är svårt för tjejer att komma upp (flicka 1).

Sammanfattning

SBU:s praxisundersökning av socialtjänstens stöd och hjälp till ensamkommande barn och unga år 2016 visade att det var ovanligt att ha särskilda insatser som vänder sig till ensamkommande barn. Representanterna från Ung i Sverige ger en likartad bild; i den mån socialtjänsten agerar så är det reaktivt.

Uppgifterna från de intervjuade ensamkommande ungdomarna bekräftar i allt väsentligt resultatet av vår kvalitativa syntes. Det är vanligt att ensamkommande har varit med om traumatiska upplevelser under resan från hemlandet till Sverige. Den utdragna asylprocessen, att inte få besked om de kan stanna eller inte, är ett andra trauma som får dem att må psykiskt dåligt. Det gäller både de som får asyl och de som ännu inte fått besked eller fått avslag. Det beskrevs som lika stor psykisk press att ha ensamkommande vänner (som är deras enda umgänge utöver myndighetsrepresentanter) som fortfarande väntar på besked och mår psykiskt dåligt eller som talar om suicid.